

ОҢТҮСТІК ЫҢҒАЙ КЕНІШІ АУМАҒЫНДА КЕЗДЕСЕТІН ҚАУІПТІ (УЛЫ) ӨСІМДІКТЕР МЕН ЖАНУАРЛАР

уланудың алдын алу
алғашқы медициналық көмек көрсету
қызметкердің жадынамасы

«Қазатомөнеркәсіп» ҰАҚ» АҚ
«Оңтүстік тау-химиялық компаниясы»
Бірлескен кәсіпорын ЖШС
«Жоғары технологиялар институты» ЖШС
Экологиялық жобалау және мониторинг орталығы

ОҢТҮСТІК ЫҢҒАЙ КЕНІШІ АУМАҒЫНДА КЕЗДЕСЕТІН ҚАУІПТІ (УЛЫ) ӨСІМДІКТЕР МЕН ЖАНУАРЛАР

УЛАНУДЫҢ АЛДЫН АЛУ, АЛҒАШҚЫ МЕДИЦИНАЛЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ. ҚЫЗМЕТКЕРДІҢ ЖАДЫНАМАСЫ

URANIUM ONE
GROUP
ROSATOM

КІРІСПЕ

Улы жануарлар мен өсімдіктер – адам мен үй жануарларына нақты қауіп төндіретін – халық шаруашылығы үшін теріс рөліне қарамастан, барлық басқа тірі организмдер сияқты экожүйелер мен биосфераның құрамдас бөлігі болып табылады. Мысалы, улы жыландар кеміргіштердің – ауылшаруашылық зиянкестерінің және қауіпті аурулардың, соның ішінде обаның әртүрлі түрлерін тасымалдаушылардың санын реттейді. Улы өсімдіктердің ішінде – көбісі дәрілік. Осыған байланысты биологиялық әртүрлілікті және экожүйені сақтау шеңберінде улы өсімдіктер мен жануарларды сақтау, зерттеу және ұтымды пайдалану міндеті тұр. Улы өсімдіктер мен жануарлардың арасында Қызыл кітапқа енгізілген және қорғауға алынған сирек және жойылып бара жатқан түрлер өте көп.

ҚАУІПТІ МИКРООРГАНИЗМДЕР

Тірі организм неғұрлым кішкентай болса, соғұрлым қауіпті. Осы немесе басқа жыртқыш жануарлар қаншалықты қорқынышты көрінсе де, статистикаға сәйкес, жәндіктердің шағуынан: аралар, мүйізділер, арахнидтер және т. б. Бірақ, сөзсіз, өлім саны бойынша көшбасшылар вирустар мен бактериялар болып табылады.

Егер статистика бойынша дүние жүзінде жыртқыш аңдардың шабуылынан ондаған-жүздеген адам, жыланның шабуылынан ондаған мың адам өлетін болса, онда, мысалы, жылан шағуына қарағанда ара шағуынан 3-4 есе көп адам өледі. Бірақ, адамдардың басым көпшілігі жұқпалы аурулардан өледі: жекелеген жағдайда есеп жүздеген мың және миллиондаған өмір туралы.

МИКРООРГАНИЗМДЕР: ВИРУСТАР, БАКТЕРИЯЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ТАСЫМАЛДАУШЫЛАР

Микроорганизмдер: вирустар, бактериялар салыстырмалы түрде қарапайым геномға ие, бұл сайып келгенде олардың тез өзгеруіне, қасиеттерінің өзгеруіне және ауру түрлерінің көбірек жаңа түрлерінің пайда болуына ықпал етеді, олардың кейбіреулері өмір мен денсаулыққа қауіпті.

Кеміргіштер – қауіпті жұқпалы ауруларды тасымалдаушылар. Оңтүстік Қазақстанда обаның табиғи ошақтары бар, оларда кеміргіштер осы қауіпті инфекцияның тасымалдаушысы болып табылады, ал олардың эктопаразиттері - бүргелер мен кенелер оба бактерияларының тасымалдаушысы болып табылады (обаның ең қауіпті түрі - ауа тамшыларымен таралатын пневмониялық, яғни ауа арқылы). Сондықтан антропогендік ландшафтта кеміргіштердің қоныстануының тығыздығының артуы қызметкерлер мен жергілікті тұрғындар үшін инфекция қаупінің жоғарылауына әкеледі.

Сонымен қатар, кеміргіштердің бүргелері мен кенелері жануарлар иесіне тән әртүрлі жұқпалы ауруларды тасымалдайды. Сонымен қатар, жабайы жануарларда басқа қауіпті инфекциялар кездеседі - құтыру, туляремия, конго-қырым геморрагиялық қызбасы, Ку-безгегі және т.б.

Сары саршұнақ

Үлкен құмтышқан

Табиғатта кеміргіштермен байланысып қана қоймай, сонымен қатар кеміргіштер тастап кеткен шұңқырларын аралап, қазып алмауыңыз керек, өйткені кеміргіштердің тастанды апандарында да қауіпті аурулардың тасымалдаушылары - кенелер мен бүргелер қалуы мүмкін.

Бактериялық және вирустық сипаттағы әртүрлі жұқпалы аурулардың алдын алу бойынша ең қарапайым және тиімді ұсыныстар:

** иммунитетті нығайту:*

- салауатты өмір салты – зиянды әдеттерден бас тарту, шылым шегу, алкогольді ішу және т.б.
- спортпен тұрақты айналысу (жаяу жүру, жүгіру, спорттық ойындар және т.б.),
- еңбек және демалыс режимін сақтау,
- сау, уақытылы тамақтану,
- нығайту (суық сумен жуыну)
- таза ауада серуендеу, спортпен шұғылдану,

** гигиеналық нормаларды сақтау:*

- дәретханаға барған соң, тамақ ішер алдында, көшеге барғаннан кейін қолды жуу керек,
- киімдерді уақытылы ауыстыру және жуу, арнайы киімдерді де,
- адамдардың шыбындар, кеміргіштер (тышқандар, егеуқұйрықтар), құстар және т. б. сияқты қауіпті жұқпалы ауруларды тасымалдаушы жануарлардың енуін (тұрғын үй – жайларға, тамақ блоктарына) және олармен жанасуын болдырмау, тұрмыстық, әсіресе тамақ қалдықтарын оқшаулау және уақтылы кәдеге жарату,
- табиғатта тек қайнаған суды пайдалану,
- тағамды термикалық өңдеу және дұрыс сақтау,
- жемістерді қолданар алдында таза сумен мұқият жуу, мүмкіндік болса ас содасымен жуу немесе ыстық су құю,
- кеніш қызметкерлері арасында ауруларды анықтау кезінде білікті медициналық көмекті уақтылы анықтау және көрсету, қажет болған жағдайда науқасты / науқастарды оқшаулау арқылы карантиндік іс-шараларды қамтамасыз ету.

АЛЛЕРГЕНДІ УЛАР

Табиғатта кездесетін улардың едәуір бөлігі адам үшін аллергиянгердер болып табылады. Сонымен қатар, адамның белгілі бір улардың әсеріне шыдау қабілетіне көптеген факторлар әсер етеді:

- тістеу орындары – ең қауіптісі – бастың, тілдің, мойынның, беттің шағуы және олардың саны – бірнеше рет шағу әсіресе қауіпті,
- жасы (балалар мен қарт адамдар осал);
- денсаулықтың жалпы жағдайы, иммунитет,

– белгілі бір созылмалы аурулардың болуы - нейротоксин зақымдалған мүшелерге әсер етеді (мысалы, нейротоксиннің улануына ұшыраған кезде, жүрек ауруы әртүрлі асқынулардың, атап айтқанда жүрек ауруларының асқынуларының, тіпті өлімнің қаупін арттыратын ауырлататын фактор болып табылады),

Улы жануарлардың әсері болған кезде аллергиялық реакцияны болдырмаудың, оқшаулаудың (алдын алудың) ең оңай жолы антигистаминдерді қабылдау: **диазолин, тавегил, супрастин, димедрол.**

Аллергиялық реакцияның неғұрлым ауыр, жылдам жүруімен (қиындық туындаған кезде Квинке ісінуінің түрі, тыныс алудың бітелуі) медицина мамандары преднизолонды бұлшықет ішіне (в/м), көктамыр ішіне (в/в) енгізеді.

Препараттың өлшем мөлшері (дозасы) науқастың дене салмағына қарай есептеледі, артық доза қабылдау – бүйрек үсті безіне әсер етеді, себебі преднизолон бүйрек үсті безінің гармонына ұқсас.

АЛЛЕРГИЯЛЫҚ РЕАКЦИЯЛАР АҒЫМЫНЫҢ ЕҢ МАҢЫЗДЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ – ТАРАЛУ ОРНЫ МЕН МЕРЗІМІ.

УЛЫ ӨСІМДІКТЕР

Улы өсімдіктермен улану, ең алдымен, дәрілік өсімдіктерге негізделген дәрі-дәрмектердің артық дозалануы жағдайында мүмкін.

Тамақтағы улы өсімдіктермен уланғанда көрсетілетін алғашқы көмек:

- ағзадан токсиндерді шығаруды тездету үшін көп сұйықтық ішу;
- асқазанды калий перманганатының әлсіз ерітіндісімен (калий перманганатының KMnO_4 0,1% ерітіндісі) шаю;
- белсендірілген көмірді 1 таблетка/10 кг салмақ есебімен (немесе 2-3 ас қасық / 0,5 л су белсендірілген көмірдің сулы суспензиясы), таблеткаларды алдын ала ұсақтап, шайнаңыз.

Сонымен қатар, ауылшаруашылық жануарларының улануы улы өсімдіктер сатып алу кезінде жемге түскенде немесе жемді дұрыс сақтамаған және оны ауыл шаруашылығы жануарлары пайдаланған жағдайда мүмкін.

Шығыс текесақал

(<https://www.plantarium.ru> сайтынан алынған фото)

Ол жартасты беткейлер мен құмдарда, сортаң және сортаңды дала шалғындарында, өзен аңғарларында, бақтар мен жолдарда өседі.

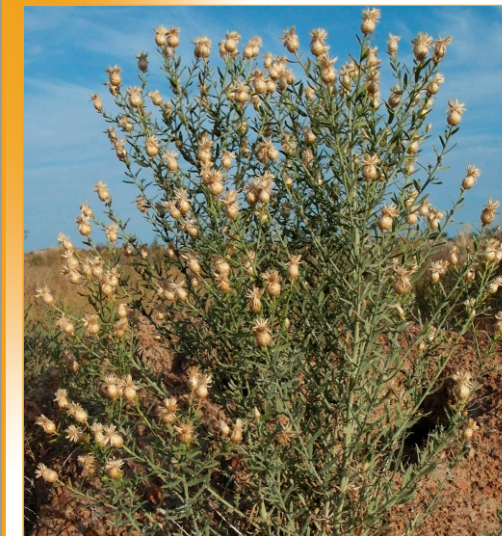
Мамырдан тамызға дейін гүлдейді, қыркүйекке дейін жеміс береді.

Тамыры, сабағы, жапырақтары, гүлдері улы болып табылатын шөпті көпжылдық.

Бұл қайнатпа мен тұнбада артық мөлшерлеу болған жағдайда немесе тамақтану кезінде ғана қауіпті.

Құнды дәрілік өсімдік.

Жатақан укекіре

(<https://www.plantarium.ru> сайтынан алынған фото)

Жеңіл және ауыр сазды топырақтарда жақсы өседі, тұзды топырақтарға төзеді. Барлық дақылдардың дәндерін, сондай-ақ бақтарды, жүзімдіктерді, шабындықтар мен жайылымдарды зақымдайды; жолдар мен теміржол бойындағы үйінділерінде өседі.

Сәуір-маусым айларында гүлдейді. Маусым-қыркүйек айларында жеміс береді. Тамырлары, сабағы, жапырақтары, гүлдері улы көпжылдық шөптесін өсімдік. Ол тек қайнатпалар мен тұнбаларда, жегенде немесе артық дозаланғанда қауіпті. Бағалы дәрілік өсімдік.

Тісті ошаған

(<https://www.plantarium.ru> сайтынан алынған фото)

Ылғалды құмды топырақта, өзендер мен арықтардың бойында, жол қоршауларында, бос жерлерде, қоқыс тастайтын жерлерде, мақта және басқа дақылдар егістігінде өседі.

Шілде-қыркүйек айларында гүлдейді, тұқымдары қыркүйек-қазан айларында піседі.

Тамыры, сабағы, жапырақтары улы болып табылатын шөпті көпжылдық. Бұл қайнатпа мен тұнбада артық мөлшерлеу болған жағдайда немесе тамақтану кезінде ғана қауіпті. Құнды дәрілік өсімдік.

Софияның дескурениясы

(<https://www.plantarium.ru> сайтынан алынған фото)

Жайылымдарда, бақтарда, жол бойында, қоқыс орындарында, тұрғын үйдің жанында, егістіктерде, шалғындарда және тұзды жерлерде, кейде тау бөктерінде және жағалаудағы жартастарда өседі.

Мамырдан тамызға дейін гүлдейді, қыркүйекке дейін жеміс береді.

Улы тамырлары, сабақтары, жапырақтары, гүлдері бар шөпті жылдық өсімдік. Бұл қайнатпа мен тұнбада артық мөлшерлеу болған жағдайда немесе тамақтану кезінде ғана қауіпті. Құнды дәрілік өсімдік.

Ақмия, есекмия

(<https://www.plantarium.ru> сайтынан алынған фото)

Тұзды шабындықтарда, жартасты төбелерде, аңғарлар мен өзен жағалауларында, егіндерде өседі.

Мамыр-маусымда гүлдейді, маусым-тамызда жеміс береді.

Барлық бөліктері (тамырлары, сабақтары, жапырақтары, гүлдері, тұқымдары) улы болып келетін шөпті көпжылдық. Бұл қайнатпа мен тұнбада артық мөлшерлеу болған жағдайда немесе тамақтану кезінде ғана қауіпті. Құнды дәрілік өсімдік.

Беланже қарабарағы, қарабарақ

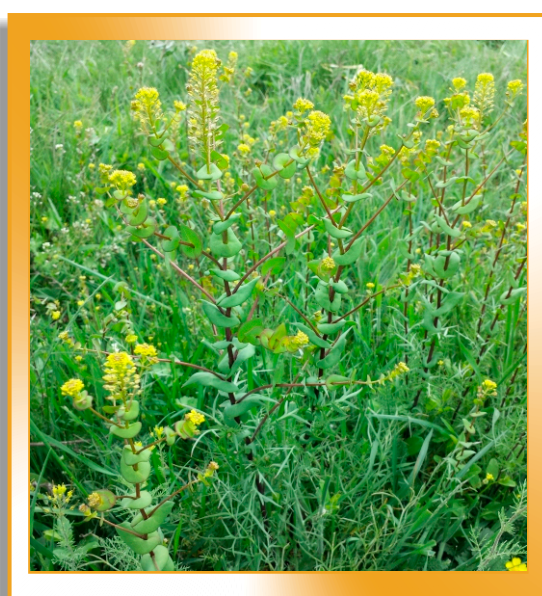
(<https://www.plantarium.ru> сайтынан алынған фото)

Ол сортаң, тұзды арықтарда, құрғақ өзен арналарында және тұзды көлдердің жағасында өседі.

Гүлдену мен жеміс беру мерзімі шілдеден қарашаға дейін созылады.

Жасыл бөліктері денеге енген кезде улы болып табылатын бұта. Сонымен қатар, бұл жемді (гүлдену кезінде) және дәрілік болып табылады.

Арамшытыр

(<https://www.plantarium.ru> сайтынан алынған фото)

Ол құрғақ дала беткейлерінде, орман алқаптарында, шабындықтарда, өзен аңғарларының бойында, сортаңдардың шетінде, сортаңды ойпаттарда, егістіктер мен жолдардың шетінде, егіндік жерлерде өседі.

Сәуір-шілдеде гүлдейді, мамыр-тамызда жеміс береді.

Улы сабағы, жапырағы, гүлі бар бір немесе екі жылдық шөп. Бұл қайнатпа мен тұнбада артық мөлшерлеу болған жағдайда немесе тамақтану кезінде ғана қауіпті. Құнды дәрілік өсімдік.

Итсигек

(<https://www.plantarium.ru> сайтынан алынған фото)

Ол шөлдің және жартылай шөлдің сазды сортаңды топырақтарында, тақырларда, сұр топырақтарда, сортаң жерлерде, сирек сорда өседі.

Шілдеде гүлдейді, тамыз-қыркүйекте жеміс береді.

Улы жасыл сүректенбеген бөлімдері бар бұта. Бұл қайнатпа мен тұнбада артық мөлшерлеу болған жағдайда немесе тамақтану кезінде ғана қауіпті. Құнды дәрілік өсімдік.

Арам жуа

(<https://www.plantarium.ru> сайтынан алынған фото)

Құмды шөлдерде өседі. Мамыр-маусымда гүлдейді, маусым-шілдеде жеміс береді. Барлық бөліктері улы болып келетін шөпті көпжылдық бұталы өсімдік. Шамадан тыс жеген жағдайда ғана қауіпті. Жем, дәрумен, сәндік өсімдік.

Адраспан

(<https://www.plantarium.ru> сайтынан алынған фото)

Ол шөлді жайылымдарды, тасты жерлерді алады. Сазды, тұзды топырақтарда, құмдарда, жартылай шөлдер мен далаларда өседі. Ол көбінесе арамшөп ретінде дәнді дақылдарда, жоңышқада, бақшада, жүзімдіктерде, жолдар бойында, көлдер мен өзендердің құмды жағаларында кездеседі. Мамыр-шілде айларында гүлдейді, шілде-тамызда жеміс береді. Барлық бөліктері улы болатын ерекше иісі бар шөпті көпжылдық. Бұл қайнатпа мен тұнбада артық мөлшерлеу болған жағдайда немесе тамақтану кезінде қауіпті. Құнды дәрілік, бояғыш өсімдік.

Кәріқыз

(<https://www.plantarium.ru> сайтынан алынған фото)

Ол дала мен шөлдердің құмды және сазды топырағында, қараусыз жайылымдарда, талдарда және малтастарда өседі. Сәуір-мамырда гүлдейді, мамыр-маусымда жеміс береді. Барлық бөліктері өте улы болатын жылдық өсімдік. Денеге енген кезде қауіпті. Емдік мақсатта оны сыртқы емдеуге ғана өте мұқият қолданады.

Итқызғалдық

Итқызғалдақ (Фото Фалеев Д.Г., ЭЖМО)

Қазақстанның шалғынды алқаптарында, тау бөктерлерінде көп тараған өсімдік. Сазды шөлдерде, құмда және төменгі тау белдеуінің қиыршық тасты және сазды беткейлерінде өседі. Сәуір-шілде айларында гүлдейді. Мамыр-тамыз айларында жеміс береді.

Сабағы мен жапырақтары улы, шөптесін бір жылдық өсімдік. Адам ағзасына және сырттан сүтті шырынның көп мөлшері теріге түсуі қауіпті. Сәндік өсімдік.

УЛЫ ЖАНУАРЛАР

Омыртқасыз жануарлар

ӨРМЕКШІТӘРІЗДІЛЕР

Барлық өрмекшітәрізділердің құрамында удың қауіпті түрлері кездеседі, сондықтан олардың уды қалай жеткізетінін білу маңызды болып табылады.

Өрмекшілердің басым көпшілігі өздерінің хелицерлері арқылы теріні тістей алмайды. Аса қауіптілері болып қарақұрттар есептеледі, сонымен қатар тарантула мен шаяндардың да шаққаны да қауіпті болып табылады.

ШАЯНДАР

Ала сарышаян (фото Фалеев Д.Г., ЭЖМО)

Кавказдық шаян
(<https://www.terraforum.net/showthread.php?14-Mesobuthus-caucasicus>. веб-сайтынан алынған фото)

УЛЫ ЖАНУАРЛАР

Қара шаян

(<http://macroid.ru/showphoto.php?photo=157809>. веб-сайтынан алынған фото)

Аумақты бірнеше түрлі шаяндар мекендейді: сары, кавказ және қара шаяндар. Орташа мөлшердегі сары және қара шаяндар 40-50 мм-ге дейін жететін. Кавказдық шаян үлкенірек, ұзындығы 80 мм жетеді. Ең улы - кавказдық және қара шаяндар. Шаянның шағуы өлімге әкелмейді, бірақ өте ауыртады және жиі бас ауруы, жүрек айнуы және құсумен бірге жүреді. Тіршілік ету ортасы: шөлді және жартылай шөлді аймақтар, тасты және сазды жерлер.

Бұзау бас бүйі

Сольпуга, фаланга

(<http://animalworld.com.ua/news/Falangi-ili-solpugi-ili-bihorki-ili-verbljuzhij-pauk-Solifugae> веб-сайтынан алынған фото)

Бұзау бас бүйінің денесінің ұзындығы 55 мм-ге жетеді. Түсі әдетте құмды-сарғыш, көбінесе артқы жағы күңгірт болады. Түнде белсенді, көбінесе түнде от немесе шамның жарығына тартылады. Улы емес, алайда, үлкен адамның терісін қанға дейін шағып алуы мүмкін. Тіршілік ету ортасы: сазды шөлдерді жақсы көреді, тұрақты құмда аз кездеседі.

УЛЫ ЖАНУАРЛАР

ТАРАНТУЛА

Тарантула

(<https://maxim-ryzhov.livejournal.com/182146.html> веб-сайтынан алынған фото)

Ересек аналықтарының ұзындығы 30 мм-ден асуы мүмкін, ал аталықтары айтарлықтай кішірек. Денесінің жоғарғы жағы қоңыр-қызыл түс, ал төменде қара түс. Түнде белсенді болады. Тістеген жері ауырады, бірақ қауіп төндірмейді. Олар құрғақ климатты жақсы көреді және шөлдерде, жартылай шөлдерде, сондай-ақ далалар мен шалғындарда кездеседі. Ол негізінен жұмсақ топырақты жерлерде, көбінесе адам тұратын жерге жақын жерлерде тұрады.

Өрмекші және шаян шағудың алдын алу шаралары:

- қалың киім және жабық аяқ киім кию, жоғары үсті бар, арнайы костюмдер мен аяқ киімдерді таңдаған жөн,
- дала жағдайында түнеу орындарын тығыз жабу, шатырлар мен ұйықтау қапшықтарына енуге жол бермеу, москит торларын пайдалану,
- әдетте өрмекшітәріздестер аяқ киімге кіріп, оны киген кезде тістеп алады, сондықтан киінер алдында аяқ киімді мұқият тексеріп, оларды қорқыту үшін дизель отынына малынған кішкене шүберек матаны салып қоюға болады.

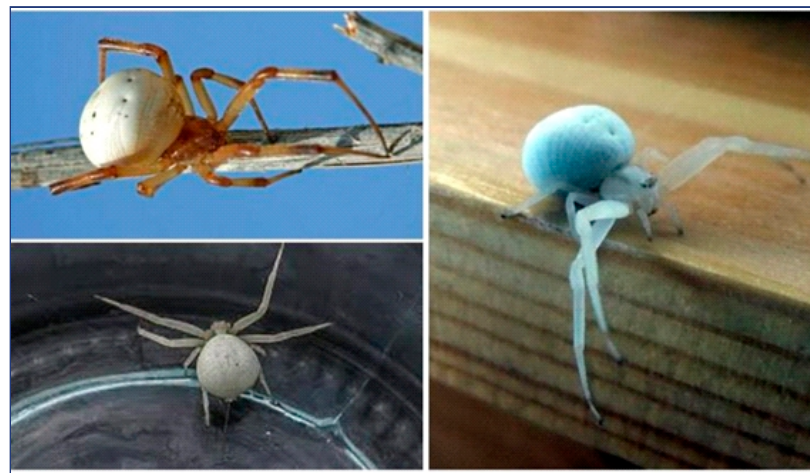
ҚАРАҚҰРТТАР

Қарақұрт
(центр-дезинсекции.рф веб-сайтынан алынған фото)

Даль қарақұрты
(<https://apest.ru/pauki/mesta-obitaniya/pauki-kazahstana/> веб-сайтынан алынған фото)

Ақ қарақұрт
(<https://apest.ru/pauki/mesta-obitaniya/pauki-kazahstana/> веб-сайтынан алынған фото).

Қазақстанда 3 түрі кездеседі: қарақұрт, Даль қарақұрты және ақ қарақұрт. Қарақұрт ең зерттелген және қауіпті жәндік. Тұқымның қалған мүшелері аз зерттелген, бірақ сонымен бірге өте улы және қауіпті.

Қарақұрттың ересек еркектерінің дене ұзындығы 3-6 мм-ге, аналықтары 9-17 мм-ге жетеді. Денесі қара, іште қызыл дақтар болады, кейде әр дақтың айналасында ақ шекара болады. Жыныстық жетілгендері кейде дақтарсыз таза қара түске боялған болады. Өте улы, соның салдарынан адамдар мен ауылшаруашылық жануарларының өлімі белгілі. Шағу салдарын емдеу үшін арнайы қарақұртқа қарсы сарысу қолданылады.

Тіршілік ету ортасы: шөл және дала аймақтарында, тау бөктерінде кездеседі. Бұталарда, сайларда, тасты жерлерде және тастарда мекендейді.

Ұрғашы өрмекпен оралған өсімдіктерден тұратын ұяға, сирек кеміргіштердің ұяларына немесе басқа қолайлы жерлерге орналасады. Адамдар бар жерлерде, қарақұрттар негізінен қараусыз қалған немесе аз пайдаланылатын: сарайлар, гараждар, дәретханалар, ескі сарайлар және т.б. жерлерді мекендеуді жөн көреді. Ақ қарақұрт ұзын сигнал жіптері бар балық аулау торына қосылған қуыс конус түрінде ұя салады.

Өте улы, адамдар мен ауылшаруашылық жануарларының өлу жағдайлары болды. Тістеген жерді емдеу үшін қарақұртқа қарсы арнайы сарысу қолданылады. Дегенмен, арнайы сақтау шарттары қажет - төмен температурада, сақтау температурасын өзгертпей.

Сондықтан медициналық мекемелерде, әсіресе ауылдық жерлерде сарысу болмайды. Сондықтан, уақытты жоғалтпай, жәбірленушіге көмек көрсетуді өз бетіңізше бастау керек.

Қарақұрт уы нейротоксикалық – шеткергі және орталық жүйке жүйесіне (ОЖЖ) әсер етеді, тістеген жері қатты ауырады.

Алғашқы көмекті тістегеннен кейінгі алғашқы минуттарда көрсету керек - ең көбі 15 минут. «Тістегеннен кейін 15-30 минут ішінде ауырсыну бүкіл денеге таралады. Әдетте, науқастар іштің, төменгі арқадағы және кеудедегі шыдамсыз ауырсынуға шағымданады. Іштің бұлшықеттеріндегі өткір кернеумен сипатталады.

Жалпы уланудың белгілеріне мыналар жатады: ентігу, жүрек соғуы, жүрек соғу жиілігінің жоғарылауы, бас айналу, бас ауруы, тремор, құсу, беттің бозаруы немесе қызаруы, тершендік, кеуде және эпигастрий аймағында ауырлық сезімі. Приапизм, бронх түйілуі, зәр шығару және дефекацияның іркілуі де тән. Уланудың кейінгі кезеңдеріндегі психомоторлы қозу терең депрессиямен, қараңғылықпен, делириймен ауыстырылады. Адамдар мен ауылшаруашылық жануарларының өліміне әкелетін жағдайлар белгілі» (Орлов Б.Н. және т.б., 1990).

Қарақұрттың шағуы балалар үшін ең қауіпті: дене салмағының аздығы, сәйкесінше, ересектермен салыстырғанда дене салмағының бірлігіне шаққандағы уланудың жоғары концентрациясы, сондай-ақ әлсіз жүйке жүйесі (жүйке жасушаларының қалыптаспаған Шван қабықшалары), мұның бәрі баланың денесін қарақұрт уына осал етеді. Тиісінше, ересек адаммен салыстырғанда балалардың қарақұрт шағуы кезінде жағымсыз, тіпті өлімге әкелетін салдарының қаупі әлдеқайда жоғары.

Қарақұрт тістеп алған кезде, тістеген жерді 2-3 минут бойы жанып тұрған сіріңкенің басымен күйдірту керек. Қарақұрт уы +70 °С температурада жойылады. Өрмекші 1,5 мм қалыңдықтағы теріні өзінің халицерлерімен 0,5 мм тереңдікке дейін тістеп алады. Бұл күйдірудің тиімділігін көрсетеді.

Табиғаттағы қарақұрттың табиғи жаулары-аралар, шабандоздар, кірпілер, сондай-ақ өрмекшінің үйшіктерін таптайтын қойлар. Экожүйедегі жайылымдық жүктеменің жоғары болуына және жиі шамадан тыс мал жаюына байланысты қарақұрттардың саны әдетте аз болады.

Жасыл құрбақа

Жасыл құрбақа

(<https://reptilia.club>. веб-сайтынан алынған фото. Авторы Ишков Леонид)

Орташа өлшемді бақаның денесінің ұзындығы 120-140 мм. Жоғары жағы үлкен жасыл дақтары бар зәйтүн немесе сұр-жасыл түске боялған. Терісі кішкентай түйнектермен жабылған, көздің артында екі улы без орналасқан. Уы шырышты қабыққа тиген кезде тітіркенуді тудырады, адам өміріне қауіпті емес. Жасыл құрбақа агрессивті емес және адаммен кездескенде жасырынуға тырысады. Жасыл құрбақаны ұстап алуға немесе өлтіруге тырыспаңыз, оны айналып өту керек. Табиғатта құрбақалар зиянды жәндіктердің - қауіпті ауруларды тасымалдаушы (шыбындар, москиттер, кенелер) санын реттеу арқылы пайдалы.

Тіршілік ету ортасы: таулы және шөлді жерлерде өмір сүруге бейімделген. Ылғалды таулы жерлерде, төмен таулы тасты шатқалдарда және шөл зонасында мекен етеді. Су көздеріне жақын жерлерде жақын болуға тырысады.

Жыландардың басым көпшілігі (80-90%) адамға қауіп төндірмейді: сарыбас жылан, өректі жылан және басқалары, ал сары қарын жылан мүлде жылан емес, аяқсыз кесіртке. Жебе жылан улы, бірақ шағуы адам үшін қауіпті емес. Улы аппараттың құрылымдық ерекшеліктеріне байланысты улануы бар тістер жұтқыншақтың тереңдігінде орналасады.

Ең көп таралған улы жыландар – улы сұр жылан, қалқантұмсық жылан. Улы жыландар бастың үшбұрышты пішінімен, кеңіріе, қалың денесімен, тік қарашығымен сипатталады.

Жылан шағу кезінде алғашқы көмек көрсету мәселесі

Ауыз қуысында микро жарықтар, жаралар, кариес болған кезде жылан уын сору қаупі туралы тезис даулы мәселе болып табылады, өйткені дененің қорғаныш қасиеттері дене сұйықтығының сыртқа ағуына байланысты жараларды тазартуды немесе кем дегенде бітелуді білдіреді, ал бөгде заттардың ағзаға түсуі зақымдану қаупін арттырады және күшейтеді. Жарадан уды сору арқылы жарадағы удың 40 % - на дейін жоюға болады. Бұл жағдайда уланудың әсерінен ауыз қуысында ішінара ұйқышылдық болуы мүмкін.

Жылан уының әсерін тоқтатуға арналған жақсы препарат - жыланға қарсы сарысулар. Бірақ мұндай сарысулар арнайы сақтау жағдайларын, тұрақты төмен температураны қажет етеді, бұл оларды сақтауды қиындатады – қолдану, осыған байланысты медициналық мекемелерде, әсіресе ауылдық жерлерде, олар болмауы мүмкін. Сондықтан жыланға қарсы сарысуларға сенудің қажеті жоқ және уақытты жоғалтпай, қолда бар құралдармен алғашқы медициналық көмек көрсетуге кірісу керек. Улы жыландардың шағуына дұрыс, уақтылы, тез көмек көрсету сәтті нәтижеге жету мүмкіндігін едәуір арттырады.

Улы жылан шаққанда алғашқы медициналық көмек көрсету.

– Мүмкін болатын цереброваскулярлық бұзылулардың ауырлығын азайту үшін жәбірленушінің басын дене деңгейінен төмен түсіретіндей көлеңкеге қою керек.

– Содан кейін дереу жарадағы уды сорып алуды бастаңыз. 5-7 минут ішінде күшті ерте сору удың 40%-на дейін жоюға мүмкіндік береді, бірақ 15-30 минуттан кейін удың тек 10%-ын жоюға болады. Егер сіз қолыңызды шағып алсаңыз, уды жәбірленушінің өзі сорып алуы мүмкін.

– Кез келген жағдайда сорылған сұйықтықты түкіріп тастау керек, уды кетіргеннен кейін ауызды перманганат ерітіндісімен (калий перманганаты) немесе сумен шаю керек.

– Сору кезінде тістеген жерді жараларға қарай уқалаған жөн.

– Жараны ашу тістегеннен кейінгі алғашқы минуттарда жарадан уды кетіруге көмектеседі. Ол үшін стерильді шприц инесін немесе тігін инесін спиртте (арақта) немесе жанып тұрған сіріңкемен немесе оттықпен зарарсыздандырғаннан кейін қолдану керек. Жараға инені салыңыз (тереңдігі 4 мм-ден аспайды) және жыланның шағуына қатысты жараның шеттерін төменгі жаққа қарай жыртыңыз. Әдетте, шағу кезінде жылан енгізген удың көп бөлігі жараның ең терең жерінде шоғырланған. Жараны ашқаннан кейін қан және лимфа ағыны арқылы улану әлдеқайда жылдам жойылады.

– Ісінудің алғашқы белгілерінде соруды тоқтату керек, тістеген жерді антисептиктермен өңдеу және тығыз стерильді таңғышты қолдану керек. Удың лимфатикалық жүйемен өтуін азайту үшін жарақаттанған мүшенің қозғалыссыз болуы керек.

УЛЫ ЖЫЛАНДАР

- Бұғалауға (наложение жгута) мүлдем болмайды.
- Жараны күйдіруге болмайды, себебеі жара 5 мм тереңдікте болады, жоғары температура (термиялық) әсерде ыдырамайды. Жараның жоғарғы қабаты ісініп, қан кету және жарадан улану пайда болады.
- Жәбірленушіге толық тыныштық қамтамасыз ету керек.
- Ыстық ауа-райында уды жоюды жеделдетіп, су-тұз балансын қалыпқа келтіру үшін көп мөлшердегі сұйықтықпен (күшті шай, кофе-қан айналымын ынталандырушы, ағзаның қорғаныш қасиеттері ретінде) қамтамасыз етіңіз.
- Алкогольді ішімдікті пайдалану уланудың әсерін одан әрі ауырлатады. Алкоголь - қосымша у болып табылады; үлкен мөлшерде қан айналымын, метаболикалық процестерді және қорғаныс реакцияларын тежеу.

– Ең бастысы – жылан шаққан адамды тез арада медициналық мекемеге жеткізіп, дәрігерлік көмек көрсету қажет.

Егер сізді жылан шағып алса, бірақ көмек болмаса не істеу керек?

- Барлық алғашқы көмек көрсету процедураларын орындаңыз
- Жаныңызға 10-15 л су дайындаңыз. Несеп айдағыш әсері бар шайлар болғаны жөн (таңқұрай, қарақат, қырықбуын жапырағы, қарбыз-қауынның шайы)
- Кез келген антигистаминдік препараттарды қолдану (диазолин, тавегил, супрастин, димедрол).
- Уақытша қозғалыссыз және көру қабілетінің жоғалу қаупі бар жағдайында өзіңізге тыныштық орнын дайындаған жөн (шамамен бір күн).
- негізінен улы жалаң шаққан адамдар, қорқып-үрейленгендіктен, шұңқырлар мен жарларға құлап, жарақат алып өледі.

Жылан шағудың алдын алу:

- қажет болмаса, жыланға тиіспеген жөн;
- дененің ашық бөліктерін жабатын тығыз, жабық аяқ киім, әдетте арнайы киім мен аяқ киім киген дұрыс,
- далалық жағдайда шатырлардың, ұйықтайтын қапшықтардың ішіне кірмеу үшін москит шатырын пайдалану, төсек орындарын тығыз жабу,
- түнде, жарық болмаған жағдайда, шамды қолданыңыз, өйткені жыландар көбінесе жылы мезгілде ашық жерлерге, жолдарға жылынады,
- қалың өсімдікті жерлерде, жартастарда, жер бедерінің кедір-бұдырларында, қараусыз қалған үй-жайларда (сарайлар, қошарлар, гараждар және т. б.) болған кезде назар аударыңыз,
- егер сіз жыланның жоқтығына сенімді болмасаңыз – өсімдіктерді, жыландардың ықтимал баспаналарын сезіну үшін таяқшаны қолданыңыз, шу шығарыңыз – бұл жыланды қорқытуға көмектеседі және оны осы жерден кетуге мәжбүр етеді,
- далалық жағдайда аяқ киімге, жататын орынға, киімге назар аудару керек: жыланның болу ықтималдығын тексеру,
- егер жылан бөлмеге, шатырға, ұйықтап жатқанда төсекке кіріп кетсе-дүрбелеңге түспеңіз, тістеуге түрткі болатын кенеттен қозғалыстар жасамаңыз; жыланның қозғалуын күтіңіз немесе көмекке шақырыңыз; егер жылан көрпеге кіріп кетсе, оны (өзі үшін және басқалар үшін қауіпсіз) бір жаққа лақтыру керек,
- тышқандар мен екеуқұйрықтар жыландарды қорек ретінде қызықтарады, сондықтан кеміргіштермен, қоқыспен күресу керек,
- балаларға жыланды аулауға және өлтіруге рұқсат бермеу.

УЛЫ ЖЫЛАНДАР

БОЗ ЖЫЛАН ПАЛАССА

Боз жылан Паласса

(<https://reptilia.club>. веб-сайтынан алынған фото. Авторы Георгий Шакула)

Жылан орташа өлшемді - денесінің ұзындығы 70 см, құйрығының ұзындығы 10 см шамасында. Түсі дала аймақтарында тұратын даралар үшін қоңыр-қызылдан сарғыш-сұрға дейін өзгереді. Артқы жағында қара көлденең жолақтары болады, олар кейде айқын көрінбейді, бүйірлерінде кішкентай қара дақтар болады. Құрсақ жағы ашық, әдетте қара дақтары болады. Бір түсті кірпіш қызыл немесе қара түсті даралары болады. Басы кең, мойын ұстамасы жақсы, үсті үлкен қалқандармен жабылады. Басында айқын дақ балады, ал оның бүйірлерінде қара жолақ болады. Улы. Шағудан адам өлімінің оқшауланған жағдайлары ғана белгілі. Адаммен кездескенде, ол әдетте қашып кетуге тырысады, егер шегіну мүмкін болмаса, ол өзін қорғай алады. Боз жыланмен кездескенде, сабыр сақтау керек және оған жақын аралықта жақындамау керек. Жыланды ұстап алуға немесе өлтіруге тырысудың қажеті жоқ, одан бірнеше қадам алшақтау керек немесе жыланның жорғалап кетуіне жол беру керек. Қауіпсіздік шарасы ретінде тығыздығы жоғары аяқ киім кию керек. Табиғатта боз жылан жәндіктер мен кеміргіштердің - қауіпті ауруларды тасымалдаушылардың (құмтышқандардың, сарышұнақтардың) санын реттеу арқылы пайдалы.

Тіршілік ету ортасы: көбінесе таулар мен тау бөктерлерінде, тасты жерлерде және кеміргіштер ареалында, сонымен қатар далада және жартылай шөлдерде кездеседі.

ОҚ ЖЫЛАН

Оқ жылан

(<https://reptilia.club>. веб-сайтынан алынған фото. Авторы Георгий Шакула)

Дененің жоғарғы жағының түсі сұр, қоңыр-сұр, зәйтүн-сұр немесе құмды. Артқы жағында төрт қараңғы бойлық жолақ созылады, кейде әлсіз болады немесе көрінбейді. Тұмсықтың ұшы жұмыр, қарашығы дөңгелек. **Улы, адам үшін қауіпті емес.** Адаммен кездескенде ол тез жорғалауға тырысады. Мекендейтін орны: толық ашық аридтік жерлер, шөл. Күндіз белсенді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Адам – табиғаттың ажырамас бөлігі. Адамзаттың қазіргі таңдағы маңызды міндеттерінің бірі – айналадағы табиғатпен үндестікте өмір сүру, оның байлықтарын ұтымды пайдалануды үйрену.

Осыған байланысты қауіпті тірі организмдер, олардың табиғаты мен қасиеттері, биологиясы мен экологиясы туралы білімді меңгеру, сонымен қатар олардың адамға және халық шаруашылығына тигізетін кері әсерінің алдын алуды білу – түрлі халық шаруашылығы мамандарының, атап айтқанда, «Қазатомөнеркәсіп» ҰАК» АҚ кәсіпорындары қызметкерлерінің басты мақсаты болып табылады.

Сонымен бірге, қоршаған ортаны қорғау шаралары шеңберінде потенциалды қауіпті (улы) жануарлар мен өсімдіктерді сақтаудың өзекті міндеті тұр. Адамдар мен үй жануарлары үшін ықтимал қауіпті улы өсімдіктер мен жануарлардың көпшілігі сирек кездесетін және жойылып бара жатқан түрлер болып табылады және Қазақстанның Қызыл кітабына енгізілген.

ӘДЕБИЕТТЕР

Орлов Б.Н., Гелашвили Д.Б., Ибрагимов А.К. Ядовитые животные и растения СССР. – М.: Высшая школа, 1990. – 272 с.

Волович В.Г. Человек в экстремальных условиях природной среды. – М.: Мысль, 1980. – 190 с.

Ильичев А.А. Большая энциклопедия выживания в экстремальных ситуациях. – М.: Эксмо-Пресс, 2002. – 491 с.

Карпович В.Н., Беспалова Е.И. Фармакогнозия. – М.: Медицина, 1976. – 448 с.

Казенас В.Л., Громов А.В. Мир беспозвоночных животных. Опасные беспозвоночные Казахстана. – Алматы, Кітап, 2007. – 128 с.

Жизнь животных. / гл. ред. В. Е. Соколов. – М.: Просвещение, 1984. – Т. 3: Членистоногие: трилобиты, хелицеровые, трахейнодышащие. Онихофоры / под ред. М. С. Гилярова, Ф.Н. Правдина. – 463 с.

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК БАСЫЛЫМ

Рецензент: медицина ғылымдарының кандидаты С.Л. Димитриенко.

Фалеев Д.Г., Агапов О.А., Федорина О.А., Панова Е.Н., Байбосунова Г.Е. Оңтүстік Ыңғай кеніші аумағында кездесетін қауіпті (улы) өсімдіктер мен жануарлар / Уланудың алдын алу, алғашқы медициналық көмек көрсету. Қызметкердің жадынамасы – Алматы, «ЖТО» ЖШС, ЭЖМО, 2024. - 20 бет.